

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ МЕХАНІЗМІВ В ЕКОНОМІЦІ

THE ESSENCE AND TYPES OF MECHANISMS IN THE ECONOMY

Літвінов О.С.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства
та організації підприємницької діяльності,
Одеський національний економічний університет

Капалан С.М.

аспірант,
Одеський національний економічний університет

У статті розглянуто сутність поняття «механізм» в економіці. Окремо розглянуто такі складники господарського механізму, як економічний, організаційний та організаційно-економічний механізми. Під організаційно-економічним механізмом управління пропонується розуміти сукупність управлінських дій, спрямованих на організацію взаємодії між елементами системи з метою досягнення їх економічних інтересів з урахуванням особливостей зовнішнього та внутрішнього середовища.

Ключові слова: господарський механізм управління, економічний механізм, організаційний механізм, організаційно-економічний механізм.

В статье рассмотрены сущность понятия «механизм» в экономике. Отдельно рассмотрены такие составляющие хозяйственного механизма, как экономический, организационный и организационно-экономический механизмы. Под организационно-экономическим механизмом управления предлагается понимать совокупность управленческих действий, направленных на организацию взаимодействия между элементами системы с целью достижения их экономических интересов с учетом особенностей внешней и внутренней среды.

Ключевые слова: хозяйственный механизм управления, экономический механизм, организационный механизм, организационно-экономический механизм.

The paper considers essence of economic mechanism. The object and subject of the article is the theoretical and methodological foundations of organizational and economic mechanisms for managing the activities of enterprises. Separately considered such components of the economic mechanism, as the economic, institutional, organizational and economic mechanisms. As the economic mechanism proposed defined as the combination, the system elements impact on the economic interests of economic entities, which takes into account the peculiarities of its external and internal environment. As the organizational and economic mechanism of management proposed defined as the combination of administrative actions aimed for the organization interaction between elements of the system in order to achieve their economic interests taking into account features of external and internal environment.

Keywords: economic mechanism of management; economic mechanism; organizational mechanism; organizational and economic mechanism.

Постановка проблеми. Управління підприємствами потребує формування умов сталого, керованого, поступового розвитку їхньої діяльності. Сучасним інструментом органів управління суб'єктів підприємницької діяльності в таких умовах постає розроблення певних механізмів діяльності підприємства.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Визначенню сутності механізмів в економіці приділено багато уваги багатьма вітчизняними і закордонними вченими-економістами. Автори виокремлюють господарський, економічний, організаційний, організаційно-економічний механізми управління діяльністю.

Проте, незважаючи на велику кількість досліджень, досі залишаються невизначеними залежність та відмінність між видами механізмів в економіці, що приводить до плутанини та помилок у подальших методичних розробленнях, спрямованих на формування складників цих видів механізмів.

Метою статті є визначення сутності та взаємозв'язків між поняттями господарського механізму загалом та економічного, організаційного й організаційно-економічного механізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Механізм» у загальному розумінні – це система, простір, спосіб, що визначає порядок будь-

якої діяльності, системи взаємодії певних ланок та елементів або внутрішню будову, систему, сукупність станів та процесів, з яких складається певне явище. Прорив у теорії механізмів в економіці був створений Л. Гурвицем, Р. Майерсоном та Е. Маскіном, за що у 2007 році вони отримали Нобелівську премію з економіки за «видатний вклад в теорію економічних механізмів». На думку Лео Гурвица, механізм – це взаємодія між суб'єктами і центром, яке складається з трьох стадій: суб'єкти надсилають інформацію у центр; центр отримує всю інформацію розраховує майбутній результат; центр оголошує результат. Таким чином, було доведено можливість і необхідність механістичного підходу до управління економічними системами.

Словник-довідник під редакцією С.В. Мочерного надає визначення механізму управління як свідомо організованого, цілеспрямованого та активного впливу різних суб'єктів управління на процес розвитку та функціонування суспільного способу виробництва, окремих його ланок [1]. В.А. Герцик визначає механізм управління як систему елементів управління, до яких належать цілі, функції, методи, структури, суб'єкти управління, та об'єктів управління. У цій системі в результаті впливу елементів управління змінюється стан об'єктів управління [2, с. 22–23]. Найбільш вдале, на нашу думку, визначення механізму управління було надане В.С. Пономаренко, О.М. Ястремською, В.М. Луцковським та іншими, які визначили його як сукупність форм, структур, методів та засобів управління, які об'єднані спільністю мети, за допомогою яких здійснюється узгодження суспільних, групових та особистих інтересів, забезпечується функціонування і розвиток підприємства як соціально-економічної системи [3].

В економіці використовується велика кількість варіантів механізмів управління – господарський, економічний, ринковий, соціальний, організаційний, організаційно-економічний тощо. Найбільш узагальнюючим із них є поняття «господарський механізм», оскільки він включає в себе найбільш інших вищенаведених механізмів. Розглянемо основні підходи до визначення його сутності.

Механізм господарювання П.Т. Саблук, М.Й. Малік, В.А. Валентінов визначають з двох боків. По-перше, як певну систему, що рухає економічні суб'єкти; по-друге, як інтегровану систему різноманітних форм і методів управління економічними суб'єктами [4, с. 201–203]. На наш погляд, оскільки механізми є лише інструментом системи управління підприємствами, не можна стверджувати, що саме вони рухають економічні суб'єкти. Рух відбувається внаслідок здійснення певних дій з боку системи управління, однією з форм і методів яких є господарський механізм.

Зважаючи на те, що господарський механізм характеризує сукупність форм і методів господарювання, слід звернути увагу на конкретизацію

видів господарського механізму за окремими ознаками. Господарський механізм управління має різні форми залежно від того, вирішення яких завдань він передбачає. Ю.А. Полтавський та О.М. Супрун влучно вважають, що господарський механізм є системою регульованих з боку підприємства правових, організаційних та економічних важелів [5, с. 376]. Зупинимося більш детально на економічних та організаційних складниках господарського механізму управління, оскільки правові складники є об'єктом дослідження спеціалістів іншої галузі науки. Кожен із напрямів управлінської діяльності підприємства потребує розроблення свого виду механізму, одним з основних із них є економічний. А.М. Кульман вважає, що економічний механізм – це взаємозв'язок між певними економічними явищами і процесами, але, на жаль, не вказує, яких саме [6, с. 26].

Пропонуємо під економічним механізмом розуміти сукупність, систему елементів впливу на економічні інтереси суб'єктів господарювання, яка враховує особливості його зовнішнього та внутрішнього середовища. Головним економічним інтересом суб'єкта господарювання є задоволення потреб ринку, завдяки чому підприємство має змогу отримувати прибуток. Зовнішніми елементами впливу на економічні інтереси підприємства, крім особливостей попиту на ринку, є конкурентне середовище, особливості ресурсних ринків, макроекономічні складники (податковий, грошово-фінансовий, політико-законодавчий та інші). Внутрішніми елементами впливу на економічні інтереси є сформована певним чином сукупність факторів-ресурсів підприємницької діяльності. Під факторами в економіці прийнято вважати умови, обставини, рушійні сили економічних явищ та процесів [7, с. 66]. До факторів-ресурсів підприємства належать матеріально-сировинні, матеріально-технічні, трудові, нематеріальні та фінансові ресурси підприємства.

Окремим видом господарських механізмів є організаційний механізм управління. Під організаційною системою І.В. Гонтарева пропонує розуміти забезпечення цілеспрямованої, погодженої взаємодії елементів системи під час функціонування цієї системи [8, с. 217]. Необхідність організації в економічній енциклопедії визначається внутрішньою структурованістю системи, а також такими властивостями елементів системи, як їх адаптивність та можливість опору поєднанню [1, с. 644–646]. Оскільки будь-яке підприємство є складною системою, результат його діяльності багатий в чому залежить від вміння управління організувати взаємодію всіх складників, факторів, ресурсів підприємства, що і підтверджує необхідність формування організаційного механізму управління підприємством.

Б.В. Поліщук під організаційним механізмом розуміє організаційні форми виробництва, праці та управління, такі як організаційні структури

та функції управління, система нормування та планування, співвідношення централізації і децентралізації менеджменту тощо [9, с. 28]. На нашу думку, автор дещо звужує організаційний механізм лише до організаційних форм виробництва, праці та управління. Під організаційним механізмом пропонуємо розуміти сукупність управлінських дій, які спрямовані на організацію взаємодії між внутрішніми елементами всередині системи з урахуванням впливу зовнішнього середовища.

Але суто організаційні важелі впливу на об'єкт управління без урахування економічних законів і закономірностей не можуть дати необхідний результат. Саме тому більшість авторів вважають головним засобом досягнення цілей створення та реалізацію організаційно-економічних механізмів управління підприємствами.

Група науковців під керівництвом Л.М. Варава вважає, що механізм організаційно-економічного забезпечення управління – це сукупність засобів та методів створення системи цілісного управління розвитком та результатами підприємства [10, с. 97–98]. Н.А. Мазур зазначила, що під організаційно-економічним механізмом слід розуміти комплекс методів, засобів, прийомів, які слугують інструментом реалізації управлінської діяльності, є взаємоузгодженими та взаємопов'язаними між собою та спрямовані на координацію діяльності усіх функціональних підрозділів підприємства, допомагають забезпечити прийнятний рівень його ефективності [11, с. 16]. Не можемо погодитись із цими авторами, оскільки їх визначення не виокремлюють інструментів досягнення бажаних результатів, внаслідок чого визначення організаційно-економічного механізму майже збігаються з узагальнюючими визначеннями механізму управління та просто управління.

Організаційно-економічний механізм за своєю сутністю повинен об'єднувати дві підсистеми впливу, на чому й засновані визначення багатьох авторів. Крім того, він повинен забезпечувати підвищення ефективності діяльності як функції зіставлення результату та витрат ресурсів підприємства [12, с. 43–44]. При цьому

автор більше акцентує уваги на економічних складниках та ефективності виробництва.

У результаті критичного розгляду основних теоретичних підходів до визначення сутності механізмів в економіці можна дійти висновку, що організаційно-економічний механізм управління є необхідним засобом досягнення підприємством своїх цілей. Під організаційно-економічним механізмом управління пропонується розуміти сукупність управлінських дій, спрямованих на організацію взаємодії між елементами системи з метою досягнення їхніх економічних інтересів з урахуванням особливостей зовнішнього та внутрішнього середовища. У запропонованому визначенні об'єднанні організаційний та економічний блоки господарського механізму, а саме необхідність організації взаємодії підсистем підприємства (організаційний блок) та спрямованість на досягнення економічних інтересів (економічний блок).

Висновки. Таким чином, на підставі розгляду сутності поняття механізму та господарського механізму в умовах інноваційного розвитку було розглянуто такі його складники, як економічний, організаційний та організаційно-економічний механізми. Під економічним механізмом запропоновано розуміти сукупність, систему елементів впливу на економічні інтереси суб'єктів господарювання, яка враховує особливості його зовнішнього та внутрішнього середовища. Під організаційним механізмом пропонуємо розуміти сукупність управлінських дій, які спрямовані на організацію взаємодії між внутрішніми елементами всередині системи з урахуванням впливу зовнішнього середовища. Під організаційно-економічним механізмом управління пропонується розуміти сукупність управлінських дій, спрямованих на організацію взаємодії між елементами системи з метою досягнення їхніх економічних інтересів з урахуванням особливостей зовнішнього та внутрішнього середовища.

Перспективою подальших досліджень є формування методичного забезпечення процесу розроблення організаційно-економічних механізмів управління суб'єктами господарювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економічна енциклопедія: у 3 т. / Відп. ред. С.В. Мочерний – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – Т. 2. – 848 с.
2. Герцик В.А. Ієрархічна структура організаційно-економічного механізму управління розподілом підприємства / В.А. Герцик // *Культура народів Причорномор'я*. – 2009. – № 172. – С. 22–24.
3. Пономаренко В.С., Ястремская Е.Н., Луцковский В.М. Механизм управления предприятием: стратегический аспект. Монографія / В.С. Пономаренко, Е.Н. Ястремская, В.М. Луцковский. – Харьков: Изд. ХГЭУ, 2002. – 252 с.
4. Саблук П.Т. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії і методології / П.Т. Саблук, М.Й. Малік, В.А. Валентинов. – К.: ІАЕ, 2002. – 294 с.
5. Полтавський Ю.А. Ринковий механізм як система забезпечення ефективної діяльності аграрних підприємств / Ю.А. Полтавський, О.М. Супрун // *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: економічні науки. Ринкова трансформація економіки АПК*. – 2004. – Вип. 31. – С. 376.
6. Кульман А.М. Экономические механизмы / А.М. Кульман. – М.: Прогресс, 1993. – 360 с.

7. Літвінов О.С. Фактори енергоємності продукції промислового підприємства: монографія / О.С. Літвінов. – Одеса: ОНЕУ, 2006. – 242 с.
8. Гонтарева І.В. Функціональна організованість як фактор оцінки системної ефективності підприємства / І.В. Гонтарева // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 683: Проблеми економіки та управління. – С. 216–223.
9. Погріщук Б.В. Організаційно-економічні засади ефективного функціонування зернопродуктового підкомплексу: [монографія] / Б.В. Погріщук. – Тернопіль: «Джура», 2009. – 370 с.
10. Варава Л.М. и др. Організаційно-економічні підходи до управління конкурентоспроможністю промислового підприємства / Л.М. Варава, А.Р. Арутюнян, А.А. Варава // Науковий журнал Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2015. – № 3. – С. 96–100.
11. Мазур Н.А. Організаційно-економічні засади формування економічного потенціалу підприємств продовольчого підкомплексу подільського регіону: автореф. дис. на здобуття ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Н.А. Мазур. – Луганськ, 2012. – 44 с.
12. Літвінов О.С. Ефективність відтворення нематеріальних ресурсів підприємства / О.С. Літвінов // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 6(168). – С. 39–46.